

SOSYAL ÇALIŞMA GÖREVLİLERİNİN İNSAN HAKLARINA YÜKLEDİKLERİ ANLAM ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA: İSTANBUL ÖRNEĞİ

Yasin AKYILDIZ¹

Öz

İnsan haklarının korunması ve hak ihlallerinin önlenmesinde sosyal çalışma görevlilerinin rolü büyüktür. Toplumsal değişim ve dönüşüm yeni insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmıştır. İnsan haklarının, tarihsel süreç içinde yeni sosyo-ekonomik, siyasi, kültürel ve teknolojik değişimlerle içeriği gelişmiştir. Çalışma kapsamında sosyal çalışma görevlilerinin insan haklarına yükledikleri anlam, sosyal hizmet ve insan hakları arasındaki ilişki, insan haklarının içeriği ile ilgili görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma nitel bir çalışma olup, sosyal çalışma görevlileri ile yapılan mülakatlarla veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında sosyal çalışma görevlileri, eşitlik teması altında insan haklarını tanımlamaktadır. İnsan hakları içeriğinin yaşam, eğitim, barınma kavramlarıyla oluşturulduğu, kuşak hakları ile ilgili sosyal çalışma görevlilerinin sıklıkla birinci ve ikinci kuşak haklarına dâhil olan haklar temelinde ifadelerini belirttikleri, insan hakları ile sosyal hizmet ilişkisinde de eşitlik, iletişim ve destek temalarının öne çıktığı görülmektedir. Çalışma kapsamında elde edilen veriler dâhilinde insan haklarındaki yeni gelişmelere, yeni insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik sosyal çalışma görevlilerinin niteliksel kazanımlara sahip olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, Ekolojik Sosyal Hizmet, Eşitlik, İletişim, Destek

JEL Kodu: H52, H53, H55,Q56, K38,O15

¹Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, E-posta: yasinakyildiz@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4622-0159

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE MEANING THAT SOCIAL WORKERS GIVE TO THE CONCEPT OF HUMAN RIGHTS: THE CASE OF ISTANBUL

Abstract

Social workers have a great role in protecting human rights and preventing rights violations. Social change and transformation has revealed new human rights violations. The content of human rights has developed with new socio-economic, political, cultural and technological changes in the historical process. Within the scope of the study, it has been tried to determine the opinions of social workers about the meaning they attribute to human rights, the relationship between social work and human rights, and the content of human rights. The study is a qualitative study and data were tried to be obtained through interviews with social workers. Within the scope of the study, social workers define human rights under the theme of equality. It is seen that the content of human rights is formed with the concepts of life, education and housing, social workers related to generation rights often express their expressions on the basis of the rights included in the first and second generation rights, and the themes of equality, communication and support come to the fore in the relationship between human rights and social work. Within the scope of the data obtained, it has been concluded that social workers should have qualitative gains for new developments in human rights and the prevention of new human rights violations.

Keywords: Human rights, Ecological social work, Equality, Communication, Support

JEL Code: H52, H53, H55, Q56, K38, O15

GİRİŞ

İnsan hakları kavramsal içeriği bakımından dinamik bir yapıya sahiptir. Kavramın içeriksel değişimi literatürde farklı düzeylerde numaralandırılmış kuşak haklarının belirlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Belirtilen zorunluluk insan haklarının tanımlanmasını da farklı düzeylerde ortaya çıkarmıştır. Yapılan tanımlamalar tarihsel süreç içinde dönemin siyasal ve toplumsal değişimleri bağlamında şekillenmektedir. İnsan hakları ihlallerini önlemeye yönelik çeşitli bilimsel ve mesleki çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmalarının odağında mikro düzeyde bireysel, makro düzeyde toplumsal sorunların çözülmesi kapsamında uygulama alanı olan sosyal hizmet bilim ve mesleği insan haklarının geliştirilmesinde ve ihlallerinin önlenmesinde merkezi öneme sahiptir.

İnsan hakları ve sosyal hizmet alanında yapılan güncel çalışmalar, sosyal hizmet ile insan haklarının ilişkili olduğu ortak noktalardan hareket ederek, sosyal hizmetin insan haklarına yönelik bir meslek ve sosyal çalışmacıların da insan hakları savunucusu olduğu noktasında birleşmektedir. Zengin ve Altındağ (2016)'da sosyal hizmet uygulamalarında beliren yardımseverlik, ihtiyaç odaklı, hak temelli yaklaşımlar ile insan hakları arasında ilişki kurmaya çalışmakta, Libal ve Harding (2015) ve İfe (2008)'den alıntı yaparak sosyal hizmet mesleğinin profesyonel düzeydeki anlamının ve içeriğinin insan hakları bağlamında

oluşturulacağını belirtmektedir. Buradan hareketle de sosyal çalışmacıların temel görevinin insan haklarının korunması, geliştirilmesi ile ihlallerin önlenmesi olduğunu vurgulamaktadır.

Yıldırım ve Aslan (2019)'da insan haklarının gelişimini genel kabul gören sınıflama olan kuşak hakları bağlamında değerlendirmekte ve sosyal çalışmacıların insan hakları bağlamında görevleri vurgulanmaktadır. Çalışmada üzerinde durulan ana konu sosyal hizmet ve ilişkili olduğu temel kavramların, sosyal politika, sosyal adalet, eşitlik, sosyal refah, insan hakları bağlamında birbirini tamamlayıcı kavramlar olduğu ve sosyal hizmetin belirtilen kavramların içeriğine ait düzenlemelerin olmadığı bir zeminde işlerlik kazanamayacağı açıklanmaktadır. Belirtilen bağlamda sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temeli üzerinden insan hakları ile olan ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır. Gedik (2020)'de İnsan hakları ve sosyal hizmet ilişkisini çok boyutlu bir düzlemde değerlendirilmeye tabi tutmaktadır. Çalışmada sosyal hizmetin mikro, mezo, makro boyutları bağlamında insan haklarının ayrıma tabi tutulmadan bütüncül olarak değerlendirilmesi gerektiği, insan haklarını oluşturmaya yönelik çabaların pozitif ve seküler bakış açısının yanında manevi temelli yaklaşımların da oluşturulmasında önemli olduğu örnekler verilerek açıklanmaktadır. Çalışmanın önemli olan diğer bir yanı ise içinde bulunduğumuz dönemde endüstrileşmenin birçok alanda Dünyanın ekosistem dengesini bozduğu belirtilmektedir. Bozulma sonucunda insanın bütüncül yapısına dair değerlendirmeler yapan sosyal hizmetin insan ve sorunlarına yönelik çözüm süreçlerinin endüstrileşme mantığı çerçevesinde bireyleri asli olan değerlerinden uzaklaştırarak niceliksel, ticari unsurlar bağlamında değerlendirilmeye tabi tutulmasına sebep olduğu ve dolayısıyla da niteliksel yönünün ikinci plana bırakıldığı vurgulanmaktadır.

Öngen, Hatipoğlu, Özateş (2020)'de yapmış oldukları çalışmada üniversite öğrenimine devam eden sosyal hizmet lisans öğrencilerinin sosyal hizmet ve toplumun kültürel değerleri kapsamında mesleki iletişim dillerinin insan hakları ve sosyal adalet düzeyinde kavramsallaştırılmasına yer vermektedir. İnsan hakları ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesinin öğrenciler düzeyinde nasıl kavramsal bir zemine oturtulduğu nitel araştırma kapsamında değerlendirilmektedir. Çalışmada öğrencilerin insan haklarına yönelik çıkarımları, insan haklarının ne olduğu, insan hakları ihlalleri ve insan haklarının zorunluluğu temelinde oluşturduğu ve belirtilen anlamlandırmaların ise sosyal adalet kavramıyla özdeşleştiği açıklanmaktadır. Araştırmacıların çalışma kapsamında ulaştıkları sonuçlardan biri de insan hakları dilinin öğrencilerin anlam dünyalarında beliren, insan hakları ile ilgili olmayan kavramsallaştırmaların engellenmesine yönelik, insan odaklı mesleklere ait eğitim

programlarının ders müfredatlarına insan hakları dilinin inşasını sağlayacak derslerin eklenmesi gerektiğidir.

Sosyal hizmet ve insan hakları ilişkisine yönelik yüksek lisans ve doktora düzeyinde Türkiye’de yapılan çalışmalar arasında Sulhan (2011)’ de değişen sosyal hizmet algısının mevzuata yansıyan yönünü insan hakları kapsamında değerlendirmiştir. Pozitif yaklaşımların insan hakları kavramını sınırlandırdığını, sosyal hizmetin doğasında bulunan farklılıklara yapılan vurgunun insan hakları temelinde anlam kazanacağı belirtilmektedir. Seğitoğlu (2016)’da çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarını insan hakları perspektifinden değerlendirmektedir. Çalışmada, sosyal çalışmacıların çocuk refahına yönelik ifadelerinin literatürde yer alan çalışmalarda yapılan açıklamalarla benzer olduğu “iyi olma hali” ifadesiyle özdeşleştiği belirtilmektedir. Araştırmanın bulgularına göre sosyal çalışmacılar insan haklarını “mevzuat bilgisi” bağlamında değerlendirmekte, bir fikir oluşturmaktan ziyade “eşitlik, özgürlük ve imkân” gibi sahip olunan haklar düzeyinde açıklamaya çalıştıkları vurgulanmaktadır.

Yoksul kesimlerin sağlık hizmetlerine erişim düzeyleri ve insan hakları bağlamında sağlık haklarına yönelik algılarının yönünü yarı yapılandırılmış görüşmelerle belirlemeye çalışan Afşar (2019)’a göre, yoksul bireylerin sağlık haklarını elde etmeye yönelik zorluklar yaşadığı ve bireylerin hakları konusunda bilgi düzeylerinin düşük olduğunu belirtilmektedir. Dağ (2016)’da Suriyeli sığınmacıların insan hakları düzeyinde yaşadıkları sorunların değerlendirmesini nitel araştırma kapsamında yapmakta, Türkiye’nin genelde Suriyeli, özelde ise Kobanili sığınmacılara temel haklar arasında yer alan sağlık, eğitim, çalışma, barınma, gıda gibi destekleri sağladığı açıklanmaktadır. Kaya (2018)’de de Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de sunulan hizmetlerin göçmenlerden elde ettiği verilere göre değerlendirmesini yapmakta ve göçmenlerin %55,2 gibi bir oranla sağlanan hizmetlerin insan haklarına uygun, %18,1’inin kısmen uygun olduğunu belirttiklerini ifade etmektedir. Taşgın (2010)’da yoksulluğun günümüz dünyasında sürdürülebilir bir mesele haline getirildiğini, bunun arkasında yatan temel sebebin yoksulluğa yüklenen anlamın piyasa mekanizmalarıyla oluşturulduğunu vurgulamaktadır. Belirtilen bağlamda da temel insan haklarını sağlamaya yönelik mesleklerden biri olan sosyal hizmetin de neo-liberal piyasa söylemi ekseninde oluşturulmuş bir yapılanmada insan haklarını koruyup, geliştiremeyeceğini belirtmektedir. Sosyal hizmetlerin kamunun tekeline olmasının aynı zamanda insan haklarını ve gelişmesini

sağlamada ve insan hakları ihlallerinin önlenmesinde bir zorunluluk olduğu vurgulanmaktadır.

Literatürde sosyal hizmet alanında yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde sosyal hizmet ve insan hakları ilişkisine referans olabilecek başlangıç noktası, sosyal hizmet alanlarına ait toplumda belirli kesimlerin yaşadıkları sorunların insan hakları bağlamında değerlendirilmesi ve insan hakları ile sosyal hizmet bilim ve mesleğinin birbirini tamamlayan iki temel alan olduğu yönündedir. Tamamlayıcılık ilkesi, şüphesiz mesleki pratikte belirlemekte, somut insan hakları ihlalleri, bilimsel sürecin dışında, sosyal hizmet uygulamalarıyla önlenmektedir. Literatürde yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı gibi mesleki uygulamaları gerçekleştiren ve insan haklarının sağlanması adına kurumlarda görevli meslek elemanlarının insan hakları bağlamında değerlendirmesini yapan çalışma bulunmamaktadır. Meslek elemanlarının insan haklarına yükledikleri anlamın, mesleki pratiği şekillendirdiği ve yönünü tayin ettiği bilindiğine göre, meslek elemanlarının bilinç düzeyi, mesleki uygulamadaki insan hakları ihlallerine yönelik uygulamaların da düzeyini belirlemektedir.

Çalışmanın kapsamı; İstanbul'da sosyal hizmet uygulamalarını icra eden meslek elemanları ile literatürde yer alan kuşak hakları ile sınırlandırılmıştır. Belirtilen düzeyde çalışmanın amacı; sosyal hizmet mesleğinin uygulamada icracısı durumunda olan sosyal çalışma görevlilerinin insan haklarına yükledikleri anlamı belirlemektir. Sosyal çalışmacıların insan haklarına yükledikleri anlam ile literatürdeki gelişimsel düzeyi ifade eden numaralandırılmış kuşak hakları arasında ne tür bir bağ vardır? Sorusuna cevap aranmaktadır. Soruya verilecek cevap meslek elemanlarının anlam dünyalarının insan haklarındaki gelişimsel düzeye karşılık bir anlam yüklemesinin olup olmadığını ortaya koymaktadır. Bu anlam aynı zamanda bilgi düzeyini, mesleki uygulamayı yürütme ve danışan bireyi kategorileştirme biçimleri hakkında da yön belirlemekte ve çalışmanın hedefini oluşturmaktadır. Çalışmada veriler İstanbul ilinde çeşitli sosyal hizmet ve yardım kurumlarında görevli meslek elemanlarıyla yapılandırılmış sorular kapsamında yapılan mülakatlardan elde edilmiştir.

1. SOSYAL BİLİMLERDE TANIM VE KAVRAMIN ÖNEMİ

Bilim, araştırma nesnesine yönelik bir açıklama biçimidir. Aynı yaklaşım sosyal bilimin de temelini oluşturmaktadır. Sosyal bilim, bir fikrin açıklanmasından veya belirli bir durum karşısında takınılacak bir tutumdan daha fazla bir şey ifade etmektedir. Sosyal bilim tasavvuru içinde oluşturulan kendi 'gerçekleri' ve 'şeyleri' bir bütün olarak değerlendirmeye fırsat vermesinin yanında, toplumsal ve sosyal olaylara yönelik bilimsel çalışmalar ile mesleki

uygulamaları ifade eder. İnsan ilişkileri, kültür, sosyal sorunlar, toplumsal ilişkiler, kurumlar, toplumların kökeni bilimsel ve mesleki çalışmaların alanlarını oluşturur.

Her bir alanda, toplum, kültür, cinsiyet, etnik köken, yaşlılık, yoksulluk ve sosyal yapı gibi kavramlar geliştirilerek, bilimsel ve mesleki düzey, her bir olguyu bütünselliği içinde anlamamıza yardımcı olur. Anlaşılmanın temelini oluşturan bilgi, yararlanıcılarına tanımlama, adlandırma, sınıflandırma yapılmasını olanaklı hale getirir. Bu süreç aynı zamanda tanımlanan şeyi inşa etmiş olur. İnsan hakları ihlalleri, insan haklarının kapsamı, insan haklarının değişimi, insan hakları temelinde ortaya çıkan oluşumlar aynı zamanda kavramın içeriğinin belirlenmesini sağlar (lib.oup.com.au).

Sosyal Bilimler çeşitli düzeylerde toplumsal olayların anlaşılmasını sağlamaya çalışan farklı disiplinlerden oluşmaktadır. Her bir disiplin kendi sınırlarında bir bağlam arayışı içinde toplumsal ve sosyal olayların açıklamasını yapar. Açıklamaların bilimsel sınırlarını oluşturan temel, toplumsal olayların her bir disiplinin kendi literatüründe oluşturduğu kavramların, bağlamsal zeminde belirli bir toplumsal ve sosyal olgunun ilişkisel düzeyde tanımlanması ile sağlanır. Belirtilen düzeyde tanım ve kavram bir disiplinin bilimsel bilgi üretmede ilk basamağını oluşturmaktadır. Tanım ve kavramlar mesleki uygulamaların da bilimsel bir zemine yapılmasına katkı sağlar. Mesleki uygulamalar kavramlar aracılığıyla sorun çözme yeteneği kazanır ve her bir kavram yapılacak uygulamanın sınırlarını ve yönünü belirler. Belirtilen bağlamda meslek elemanları ile tanım ve kavram arasında pratikte sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki meslek elemanlarının toplumsal ve sosyal boyutu olan bir sorunu değerlendirmesi düzeyinde belirlemektedir. Toplumsal ve sosyal olguların içeriği zamana ve yere göre değişmekte ve farklı düzeyde değişimlerin oluşturduğu sorunların çözümlenmesi de yeni tanımlamaları, açıklamaları ve anlamlandırmaları beraberinde getirmektedir. Bu durum her bir kavramın içeriğinin de zaman boyutunda yeniden oluşturulduğunu ortaya koymaktadır. Değişen zamana göre içeriğinin yeniden yorumlanmasını ve tanımlanmasını gerektiren kavramlar yeni örgütsel düzenlemeleri, meslek elemanının bilgi düzeyini ve dolayısıyla da mesleki müdahalelerin yönünün ve içeriğinin değişmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kavramlar, fikir, sözcük ya da sembol arasındaki ilişkiden meydana gelir. Kavramlar herkes tarafından ve bazı kavramlar ise belirli grup veya kesimler tarafından kullanılmaktadır. Kavramların bir anlam taşımaları, gerçekliğin yorumlanmasında birer araç haline dönüşmelerini sağlar. Dünyayı algılama, sosyal olay ve olguları anlamlandırma biçimimiz sahip olduğumuz kavram zenginliğiyle ilişkilidir (Balcı, 2013, s. 12). Belirtilen bağlamda

sosyal sorunların çözümlenmesinde mesleki faaliyette bulunan meslek elemanları ne kadar çok kavram zenginliğine sahip ise her bir sorunun çözümüne yönelik oluşturacağı müdahaleler zengin bir veri tabanından besleniyor demektir. Bu durum sosyal sorunların çözümlenmesinde yerinde ve kapsamlı uygulamaların ortaya çıkmasını da sağlayacak niteliktedir. Kullandığımız kavramların zenginliği, bir konu, sorun üzerindeki düşüncelerimizin sınırlarını belirlediğine göre, meslek elemanının bir sosyal mesele üzerinde oluşturduğu çözüm önerilerinin veya mesleki müdahalelerinin yerinde, holistik ve çözüm üretici olması bu zengin kaynağa sahip olmasıyla doğru orantılıdır.

2. İNSAN HAKLARI VE SINIFLANDIRMASI

Hak, insanın nev'i şahsına münhasır olması sebebiyle sahip olduğu yetkidir. İnsan bu yetkiyi, doğum öncesi süreçte başlayan, doğumla somutlaşan ve bir ömür boyu gelişimsel özelliğe bürünen süreçte kullanmaktadır. İnsanın sahip olduğu hakların kullanılması ve sınırlarının çizilmesi, devletlerin uygulamalarıyla mümkün hale gelmektedir. İnsanı merkeze alan ve bireyler arasındaki eşitsizlikleri gidermeye ve temel insan haklarını korumaya çalışan, yetkisini yasalardan alan sosyal devlet, modern devletin kimlik kazanmış, gelişmiş halidir.

Sosyal devlet, temel insan hakları arasında yer alan, özgürlük kapsamında kişisel ve siyasal haklar, eşitlik kapsamında sosyal ve ekonomik haklar, dayanışma ve toplum temelli haklar, sağlıklı çevrede yaşama hakkı ile bilimin insanın geleceğini tehdit yönünde kullanılmaması vb. hakları yerine getirmekle yükümlüdür (Gül, 2010, s. 2). Bunun yanı sıra sosyal devlet, daha somut olması bakımından, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan, bireylerin temel ihtiyaçları arasında bulunan, fizyolojik gereksinimleri (gıda, su, cinsellik, boşaltım), güvenlik gereksinimleri (mikro düzeyde kişisel, makro düzeyde toplumsal çevreyi tehlikelerden uzak güvenli bir hale getirme), ait olma ve sevgi (bir grubun üyesi olma, sevme ve sevilme ihtiyacını giderme), değer ihtiyacı (takdir edilme, prestijli statüye sahip olma, başarı), kendini gerçekleştirme (tatmin edilmiş bir hayat sağlama) imkânlarını oluşturan ve bireylerin eşit zeminde bu imkânlardan yararlanmasını sağlayan devlettir (Maslow, 1943, ss. 370-396; psychclassics.yorku.ca).

Gerek insan hakları gerekse de Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi temelinde insanın biyopsikososyal yönüne vurgu yapılmakta, insanın bütünlüğü içinde sahip olduğu temel hak ve gereksinimler vurgulanmaktadır. Literatürde insan haklarının ne olduğuna ve sınıflandırmasına yönelik çalışmaların belirtilen kriterler esas alınarak yapıldığı görülmektedir. İnsan haklarına yönelik sınıflandırmalar arasında Turhan (2013)'de ifade ettiği

gibi devletin aktif ve pasif katılımını temel alan Negatif-pozitif-aktif statü hakları, kapsamı bakımından bireysel-kolektif haklar ayrımı ve spesifik hakları vurgulamak için oluşturulan konularına göre yapılan ayrımlar bulunmaktadır. Her bir tasnif birey-toplum-devlet üçlüsünün arasındaki ilişkileri belirlemekte, özelde insanın biricikliği temelinde, devredilemez niteliği olan doğuştan getirdiği haklarının ve onurunun korunması, genelde ise insanın toplumsal bir varlık olmasından kaynaklanan sosyal ve kültürel yönün geliştirilmesi için oluşturulan insan ilişkileri temelli hakları oluşturmaktadır.

İnsan haklarının sınırlarını belirlemek mevcut durumu açıklamak için yeterli, ancak siyasal, toplumsal, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızla değişmesi bağlamında da yetersizdir. İnsan hakları alanı dinamik bir yapıya sahip olması sebebiyle içeriği zenginleşmekte ve yeni sınıflandırmalar yapılabilmektedir. Sınıflandırmaların her biri kronolojik süreçte içerik kazandığına göre insan haklarına yönelik tasnifin kapsayıcılığı da tarihsel süreci referans alan kuşak hakları bağlamında değerlendirilerek sağlanır. Yapılan tasnifler tamamlayıcılık ilkesi ve insanın özellikleriyle bir bütün oluşturması bağlamında birbirinden ayrı düşünülmemekte ve biri diğerinin yerini almamaktadır. Her bir kuşak kronolojik olarak bir gelişimi ifade etmekte ve dönemseller olarak insan odaklı ihtiyaçların karşılanması adına birey-toplum-devlet ilişkisini yasal zeminde düzenlemektedir.

2.1. Birinci Kuşak Haklar

Birinci kuşak haklar insanın insan olmasından kaynaklanan ve başkasına devredilmesi mümkün olmayan, varlığının idamesi için olmazsa olmaz olan haklardır. Bireyler arasında güç, prestij ilişkilerinin tarihsel süreçte farklı şekillerde var olması köle-efendi, zengin-fakir, işçi-patron, gibi toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Farklılıkların siyasal idareye yansıyan yönü ile güç-iktidar ilişkileri eşitsizliklerin kaynağını oluşturmuş ve insan onuruna uymayan ve insanın insanca yaşamasının önünde engel olan iktidar mekanizmalarını doğurmuştur. Belirtilen bağlamda iktidarın bireyler üzerindeki sınırlarının belirlenmesini sağlayan hakların temelinde birinci kuşak haklar yer almaktadır.

Tarihin çeşitli dönemlerinde birinci kuşak hakların oluşumunun zeminini hazırlayan felsefi ve siyasal süreçlere tanık olunduğu görülmektedir. Cornescu (2009)'da belirtildiği gibi felsefi düzeyde J. Locke, Montesquieu, T.Hobbes, JJ. Rousseau gibi düşünürler özgürlük, adalet, devlet, eşitlik temelinde fikirlerin gelişmesine katkı sağlamışlar, diğer yandan 1215 ile 1789 yılları arasında oluşan bir dizi siyasal mekanizmaları etkileyecek oluşumlar, Magna Carta

(1215), Haklar Dilekçesi (1628), İngiltere’de Haklar Bildirgesi (1689), Amerika Birleşik Devletleri Haklar Bildirgesi (1791), Fransa’da İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi (1789), değişen düşünce yapısının tezahürü olarak siyasal erkin ve devletin sınırlarının belirlenmesi ile kalmamış, bireylerin temel haklara yasalar önünde eşitlik ilkesi temelinde kavuşmasını da sağlamıştır. Bu oluşum sürecinin kronolojik olarak son basamağında devletin görevi her yurttaşın doğuştan getirdiği doğal haklarının korunması gerektiği yönünde belirlenmiştir.

1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde birinci kuşak haklar arasında;

- Yaşama, eşitlik, özgürlük, mülkiyet, özel hayatın gizliliği, adil yargılanma, seyahat, her türlü baskıdan uzak olma bireylerin doğal hakları arasındadır.
- Devletin temel görevi bireylerin doğal haklarını korumaktır.
- Egemenlik milletin elindedir.
- Bireylerin özgürce yaşayabilmeleri esastır. Özgürlük başkasının hakkının başladığı anda ancak, yasalarla sınırlandırılabilir.
- Bireylerin seçme ve seçilme hakkı egemenliğin millet esasına dayandırılması temelinde sağlanır.
- Bireylerin güvenliğinin sağlanması devletin asli görevidir.
- Kölelik yasaktır. Bireyler zorla çalıştırılmaz. Bireylerin yeteneklerine uygun bir işte çalışmaları temel hakları arasında yer alır.
- Düşünce özgürlüğü esastır ve bireylerin demokratik katılımlarının sağlanmasının temelini oluşturur (Lefebvre, 1947, ss. 221-223; www.ohchr.org).

Her iki bildirmede bireyin ve devletin görev ve sorumlulukları açıklanmaktadır. Bireyin korunmasını amaçlayan hak temelli uygulamaların, devletin garantör olarak yerine getirmesi gerekmektedir. Bireylerin ise vatandaş olarak hak ve sorumluluklarının kabulü toplumsal yaşamın düzenini belirleyen temel bir unsur olarak görülmektedir. Belirtilen bağlamda birinci kuşak haklar, siyasal erkin sınırlandırılmasının, ulus temelinde kurulan devletin, bireyin üstünlüğü ilkesinden hareketle demokratik düzenlemelerle hayat bulmaktadır.

2.2. İkinci Kuşak Haklar

İkinci kuşak haklar bireylerin insanca yaşayabilmeleri için birinci kuşak haklar çerçevesinde belirlenen hakların kullanılabilmesi ile ilgili hakları ifade etmektedir. Belirtilen bağlamda birinci kuşak haklar kapsamında doğal hakların sınırları çizilmekte, ancak her bir bireyin belirlenen hakları kullanma kapasitesi farklı olduğundan haklarını kullanamayan bireyler için

bu haklar sadece yasal düzenlemeleri içermekte, uygulamada ise bir karşılık bulamamaktadır. Örnek verilerek açıklanacak olursa, mal ve mülke sahip olmayan bir birey için mal ve mülkün garanti altına alınması bir anlam ifade etmemektedir. Diğer bir örnek sağlıklı bir çevrede yaşayamayan bireylerin sürekli hastalanmaları ve hayatlarını kaybetmesi yüksek olasılıkla, bireylere yaşam hakkının yasal olarak verilmesi bir anlam ifade etmemektedir. Bu düzenlemeler ancak, bu hakları kullanabilenler açısından bir anlam taşımakta ve fayda sağlamaktadır. İkinci kuşak hakların kullanılabilmesi için birinci kuşak haklara garanti sağlayan siyasal erkin garantörlüğünün kapsamını genişletmesi gerekmektedir. Bu oluşum ulus devletin devamlılığının bir koşulu aynı zamanda devlet yönetiminde klasik liberal felsefeden sosyal liberal felsefeye doğru geçişin tezahürüdür.

Literatürde sıklıkla sosyal ve kültürel haklar olarak da tanımlanan ikinci kuşak haklar, sanayi devriminin toplum düzeyinde beliren sosyo-ekonomik olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılması, mevcut düzenin devamlılığının sağlanması, bireyler arasındaki eşitsizliklerin en aza indirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. İkinci kuşak haklar 1948 tarihli İnsan Hakları ve Evrensel Beyanname'sinde, 1966 tarihli BM düzeyinde genişletilmiş bir şekilde onaylanan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Uluslararası Sözleşmesinde yer almıştır. Her iki sözleşmede yer alan ikinci kuşak haklar arasında;

- Demokratik siyasal katılımın önündeki engellerin kaldırılması,
- Kültürel ve sosyal gelişimin sağlanması,
- Her türlü ayrımcılıkla mücadele edilmesi,
- Cinsiyet temelinde eşitliğin oluşturulması,
- Refahın sağlanmasının devlet garantörlüğünde olduğunun kabul edilmesi,
- Çalışma hakkı, adil ücret kapsamında eşit işe eşit ücretin verilmesi, düzgün iş ortamlarının oluşturulması, mesleki gelişim kapsamında eğitim imkânlarının sunulması,
- Dinlenme, boş zaman ve tatil hakkının verilmesi,
- Ailenin temel düzeyde korunmasını sağlayacak asgari ücret uygulamasının başlatılması,
- Sendikal özgürlükler ile grev ve toplu sözleşme haklarının kabul edilmesi,
- Sosyal güvenliğin bütün vatandaşları kapsama alacak şekilde genişletilmesi,
- Çocuk ve gençlere yönelik temel bakım, koruma ve eğitim desteğinin sağlanması,

- Beslenme ve konut temelinde oluşturulmuş asgari bir yaşam standardının sağlanması,
- Sağlık hizmetlerinin kapsamında temel tedavi ve tıbbi bakım hizmetlerinin verilmesi,
- Bilimsel ve kültürel gelişimi destekleyerek bireylerin bu alandan kaynaklanan haklarının korunması, yer almaktadır (insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr).

Belirtilen haklar devletin yerine getirmesi gereken yükümlülükler olarak belirlenmiştir. Devletin bu görevleri yerine getirmesi toplumsal barışın sağlanması adına toplum nimetlerine erişilebilirlik seviyesinde bulunmayan bireylerin desteklenmesi kapsamında önemlidir. Bu durum sosyal devlet olma ilkesi çerçevesinde vatandaşlara asgari bir yaşam seviyesi sağlamakla mümkün olmaktadır.

İkinci kuşak haklar refah hakları olarak içerik kazanmakta ve bireylerin hayat standardının belirli bir seviyenin altına düşmemesi bağlamında devletin garantörlüğünü vurgulamaktadır. Bireyler bu haklara sahip olduğunda toplumsal katılımı önlerine çıkacak her türlü engel, birinci kuşak haklarının kullanılabilmesi ile ilgili engeller, ortadan kaldırılmış olmaktadır. Yaşam hakkı, sağlık hizmetleriyle ve güvenlik hizmetleriyle hayat bulmuştur. Eşitlik hakkı, vatandaşların kamusal hizmetlere erişebilmeleriyle ilgili düzenlemelerle mümkün kılınmıştır. Kısaca ikinci kuşak haklar birinci kuşak hakların bedene bürünmüş hali olarak açıklanabilir. Rivero (1978)'de birinci kuşak hakları kapsam olarak bireylerin kullandığını, ikinci kuşak hakların ise toplum tarafından kullanıldığını belirtmektedir. Belirtilen bağlamda ikinci kuşak haklar birinci kuşak hakların tamamlayıcısı, toplumsal katılımı sağlayıcı haklar olarak belirmektedir.

2.3. Üçüncü Kuşak Haklar

Birinci kuşak haklar bireyin yaşamsal faaliyetlerini, ikinci kuşak haklar çevresi içinde bireyin sosyal koruma kapsamında sosyal statüsünü, üçüncü kuşak haklar ise bireyin diğer bireylerle ilişkisinden doğan dayanışma hakları olarak bireyin dışında, grup, devlet ve uluslararası sorumluluk düzeyinde ele alınması gereken haklardır. Bireyler arasındaki kolektif bilince ve dolayısıyla insanı ve geleceğini ilgilendiren konularda bireysel inisiyatiflerin ve siyasal erkin uygulamalarının yetersiz kaldığı bir süreçte oluşturulması gereken hakları ifade etmektedir. BM, 1972 Stockholm Bildirgesi ile 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi'nde ve uluslararası hukuk metinlerinde üçüncü kuşak hakların oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Üçüncü kuşak haklar arasında;

- Barış hakkı,

- Toplumların kendi geleceklerini belirleme hakkı,
- Yenilenemeyen kaynakların paylaşılması ve yararlanma hakkı,
- Gelişme ve kalkınma hakkı,
- Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı,
- Doğal kaynaklara erişim hakkı,
- İletişim teknolojilerini kullanma hakkı,
- Nesiller arası ilişkileri eşitlik temelinde sürdürebilme hakkı,
- Gelişmekte olan ülkelerin desteklenmesi,
- Yoksulluğun sonlandırılması,
- Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arası işbirliği
- Grup hakları bağlamında, engelli hakları, tüketici hakları, cinsel haklar, dinsel haklar, azınlık hakları,
- Birey, çevre etkileşimini olumsuz etkileyen durumların ortadan kaldırılması, yaşam alanlarının oluşturulması, gibi hakları içermektedir (Clarke & Timberlake, 1982; derecho.isipedia.com; www.scribd.com).

Üçüncü kuşak haklar toplumların geleceğini tehlikeye atan çevresel ve biyolojik felaket, savaş, yoksulluk, sömürgeleşme, göç, az gelişmişlik gibi unsurların en aza indirilmesi adına alınacak önlemleri kapsamaktadır. Üçüncü kuşak haklar daha çok uluslararası sözleşmelerde yer almakta, ülkeler ulusal mevzuatlarına bu yükümlülüklerini uyarlama konusunda isteksiz davranmaktadır. Bu durum üçüncü kuşak hakların yumuşak haklar arasında nitelendirilmesine yol açmaktadır. Toplumların gelecekleri ve yaşanabilir bir Dünya için uluslararası düzeyde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin işbirliğinin zorunluluğu üzerinde duran üçüncü kuşak haklar, yerel düzeyde çeşitli önlem, destek ve gelişimin Dünyanın geneline yapacağı katkıyı vurgulaması sebebiyle önemlidir. Belirtilen bağlamda bu sürecin küresel refah farklılıklarının bulunduğu değerlendirildiğinde uluslararası işbirliğinin oluşturulması, yerel düzeyde bile olsa, Dünyanın geleceğini olumlu yönde etkilemesi gibi bir durum söz konusudur. Bu sürecin işletilmesinde genel sorumluluk gelişmiş ülkelere düşmektedir. Gelişmiş ülkelerin yerelin kalkındırılması için deneyimlerinin ve kaynaklarının paylaşılmasını ön gören uygulamalar Dünyada doğu-batı, kuzey-güney gelişmişlik farklılıklarının, küresel eşitsizliğin ve yoksulluğun azaltılmasında etkili olabileceği gibi çevre rehabilitasyonunun ve yerel kalkınmanın sağlanmasında rolü bulunmaktadır. Sorumluluğun gelişmiş ülkelere daha fazla yüklenmiş olması bu ülkelerin üçüncü kuşak haklardan doğan hakları ulusal mevzuatlarına

yansıtma konusunda çekinceli davranmalarına yol açmıştır, bu durum gelişmekte olan ülkeler tarafından uluslararası konferanslarda temsilcileri tarafından çoğu kez eleştirilmelerine sebep olmuştur.

Literatürde grup hakkı ile insanların bir gruba üye olmalarından kaynaklanan elde etmiş oldukları haklar birbirine karıştırılmamalıdır. İnsanlar çeşitli kulüplere, dini ve mesleki örgütlere üye olabilirler. Üyeliklerinden dolayı da çeşitli düzeylerde bireysel haklara sahip olabilirler. Örnek olarak üniversitede öğrenci olan bir kişinin üniversitenin kütüphanesini kullanma hakkı onun kişisel bir hakkıdır, bu hakkın ihlal edilmesi üniversite yönetiminin bir sorunudur ve birey düzeyinde beliren bir hak ihlalidir (plato.stanford.edu). Grup hakkı ile vurgulanmak istenen yerelde desteklenmesi gereken kesimlerin özellikle dezavantajlı, çevreci, anti-emperyalist, kültürel, etnik, dilsel vb. hak ihlallerinin yaşandığı alanların genel geçer yasal, siyasal, dayanışma temelinde ulusal ve uluslararası düzeyde farkındalık oluşturacak düzenlemelerin olmasıdır. Belirtilen düzeyde grup hakları bireysel insan hakları bağlamının dışında kalıyor gibi gözükse de grup hakkının öznesi konumunda insanın olması bu tür hakların siyasi-medeni, ekonomik-sosyal-kültürel hakların tamamlayıcısı olarak görülmesini zorunlu hale getirmektedir. Çalışma kapsamında kuşak haklarının tarihsel süreci referans aldığı belirtilmişti. Tarihsel süreç aynı zamanda olay ve olguların içinde bulunduğu bağlam düzeyinde ele alınmasını zorunlu kılar. Belirtilen düzeyde üçüncü kuşak hakların insanlığın kurtuluşuna katkı sağlayacağı düşünülürse temel insan hakkı olarak görülmesinin önünde hiçbir engel söz konusu değildir. İnsanlığın geleceği söz konusu olduğu için ayırım kapsam düzeyinde bireyden, gruplara ve toplumlara doğru genişletilmiştir. Her bir durumda etkilenen özne konumundaki insandır.

2.4. Dördüncü Kuşak haklar

Kuşak haklarının sonuncusu olarak dördüncü kuşak haklar özellikle küreselleşmenin alametifarikalaları arasında yer alan bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin ön görülemez boyutlara ulaşmasından kaynaklanmaktadır. Dördüncü kuşak haklarının insan hakları bağlamında değerlendirilmesinin temel sebepleri arasında insanın onurunu, neslini ve geleceğini korumak olarak belirtilebilir. Gen teknolojilerinin özellikle insan, hayvan ve bitki türlerinin tür içi ve türler arası çalışmalarla genetiğine müdahale edilmesi geri döndürülmesi imkânsız bir sürecin de başlatılmasının temel belirleyicisi haline gelebilmektedir (Özyurt, Dayıoğlu, Solak, 2005, s. 130). Belirtilen düzeyde insanın temel gıda maddeleri arasında yer alan bitki ve hayvan nesline yapılacak genetik müdahalelerin, insan nesline yapacağı olası zararları engellemek dördüncü kuşak hakları temelinde değerlendirilmektedir. Konuyla ilgili

genel çerçeveyi UNESCO'nun 1997'de hazırladığı "İnsan Genomu ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" başlıklı bildirmede, her bir insan türünün genetik ve sosyal çevre faktörleri bağlamında kendine ait özellikler içerdiği, belirtilen özelliklerin gen bilim çalışmalarına ait müdahalelerle değiştirilmemesi gerektiği, insan genomunun insanlığın mirası olduğu vurgulanmaktadır. İnsan genomuna yapılacak olan müdahalenin sadece önleyici, tanısalsal ve terapötik sebeplerle izin verilmesi gerektiği, normal durumlar için ise genin insanlığın kendi soyundan aldığı bir miras olmasından dolayı müdahale edilmemesi üzerinde durulmaktadır (en.unesco.org).

Bunun yanı sıra Dünyada ekosistem dengesinin bozulmasından kaynaklı oluşan bitki ve hayvan türlerinin sona ermesi, ekosistemi dengeleyici oluşumların uygulamaya koyulmasını da beraberinde getirmekte ve ekosistem dengesinin sağlandığı bir Dünyada yaşama hakkını talep etme hakkı bu kuşak hakları arasında yer almaktadır.

İletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişim Dünyayı küçük bir köy haline getirmiş, bireylerin fiziksel Dünyanın dışında sanal dünyada iletişimlerini hızlandırmıştır. Ticaret, resmi başvuru, sosyal organizasyon, bireysel ihtiyaç, bilimsel araştırma vb. uygulamalar yeni dönemde internet tabanlı uygulamalar sayesinde bireylerin ihtiyaçlarını gidermektedir. İnternetin günümüzde bilgisayar tabanlı uygulamalarla hayatın merkezinde yer alması önemli düzenlemelerin de yapılmasını ortaya çıkarmıştır. Boyar ve Işık (2019)'da belirtildiği gibi özellikle internet ortamında kişi hak ve ihlallerinin önlenmesi, bireylerin özel hayatına saygı bağlamında mahremiyetlerinin korunması, kişisel verilerin korunması düzeyinde veri tabanlarına sahip olan kurumların yükümlülükleri, korsan uygulamalar ile bireylerin dolandırılmalarının önüne geçilmesi "Sanal Dünya"nın sınırlarının belirlenmesi gerektiğini ortaya koyan sebeplerdir.

Aycul (2015)'de dördüncü kuşak hakları ekosistem hakkı, doğmamış nesillerin hakkı, kent hakkı sınıflamasını yapmaktadır. Aycul'un sınıflaması çeşitlilik düzeyinde belirse de özetle ekosistem hakkı olarak belirtilebilir. Aycul bu hakkı kendi sınıflamasına göre diğer dördüncü kuşak haklardan farklı bir kategori olarak belirlemektedir. Ekosistem burada insan ve sosyal sistemlerine ait ekosistemi kapsamı düzeyinde kenti, ekosistemin korunması bağlamında da gelecek nesillerin yaşam hakkının garanti altına alınmasını sağlayan bir etken olarak görülebilir (www.aykultopcu.com).

Dördüncü kuşak haklar literatür araştırmaları değerlendirildiğinde özetle mesleki etik, mahremiyet ve kişisel sınırlar, kurumsal yükümlülükler ve ekosistem dengesi üzerine kurulduğu görülmektedir.

- Mesleki etik; bilimsel çalışmaların var olan bitki, hayvan türleri ile insan neslinin doğallığını koruyarak varlıklarını sürdürmesi gerektiğine yönelik bilimsel çalışmalarda olması gereken davranışsal tutumu,
- Mahremiyet, sınırlar ve kurumsal yükümlülükler; kişisel bilgilerin gizliliğini, iletişim hakkının sağlanması bağlamında bireylerin, başkalarının haklarını ihlal etmeden her türlü iletişim sağlayıcı aracın kolaylıkla kullanabilmesini, e- ticaret ve e-devlet uygulamalarında güvenliğin sağlanmasını,
- Ekosistem hakkı düzeyinde ekosistem dengesinin bozulmadan yerelde güvenilir yaşam alanlarının (habitat) her bir canlı türü için sağlanmasını, türlerin korunmasını, genelde ise gelecek nesillerin haklarını korumak adına Dünyanın doğal dengesinin bozulmasını önleyici tedbirlerin alınmasına yönelik taleplerden doğan hakları kapsamaktadır.

Kuşak hakları değerlendirildiğinde kapsama alanı olarak sırasıyla bireysel, sosyal, toplumsal ve evrensel haklar olarak da kendi içinde bir hiyerarşiye sahip olduğu görülür. Her bir hiyerarşik kapsam kendi sınırları içinde insanların bugününü ve yarınını korumak adına belirli düzenlemelerin yapılmasını elzem hale getirmektedir.

3. İNSAN HAKLARI VE SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ

Sosyal hizmet bilim ve mesleği insan odaklıdır. Sosyal hizmet, mesleki bağlamı kadim gelenek içinde yer alan, sosyal sermaye tabanında ve hukuki bir zeminde varlığını ve işlerliğini sürdürebilen, insan merkezli olma gerekçesini modernite üzerine inşa eden bir oluşumu ihtiva eder. Sosyal hizmet belirtilen bağlamda Batı kaynaklı bir kavramdır. Monolog düzlem içinde indirgemeci pozitivist anlayışın sosyal hizmetin bilim ve meslekleşme sürecine olan katkısı büyüktür.

İnsan hakları kavramı da sosyal hizmet bilim ve mesleği ile aynı kaynaktan beslenmektedir. Aydınlanmanın insanın bireysel özerkliğine, “Seküler Dünya” anlayışına, gücün tek elden dağılımına yaptığı vurgu her iki kavramın da ortak yanlarını oluşturmaktadır. Tarihsel süreçte sosyal hizmetin gelişimi ile insan haklarının gelişimi arasında aynı paralelliğin olduğu görülebilir. Kırılma noktaları daha çok bireysel anlayıştan toplumsal anlayışa doğru yönelmektedir. Her iki kavramın monolog terimleri haline gelen beyaz avukatlar, sosyal

hizmet uzmanları, aktivistler vb. yukarıdan aşağıya doğru bir hiyerarşiyi ifade etmektedir. Kural koyan, kuralı uygulayan, mantığı asimile edici, kumanda edici ve lütufkâr düzenlemeleri ortaya koymakta, hak ve hizmet mefhumunu başkalarına rağmen, başkaları adına düzenleme yetkisini elinde bulundurmaya beraberinde getirmektedir.

Kültürel farklılıklar, yerellik, basit ve anlaşılır olmak, kalkınma ve katılım temelinde filizlenen eleştirel yaklaşımlar, bağlamın önemine yapılan vurgu, diyalog, insan hakları ve sosyal hizmet uygulamalarında bireyden, topluma geçişi, rölativist temelli hak ve mesleki uygulamaların oluşumunu sağlamıştır. Belirtilen bağlamda insan haklarının tanımlanması ve sosyal hizmet müdahalelerinin çeşitlendirilmesi farklı kaynakların insanların anlamlandırılış sürecindeki mahiyetini dikkate alarak ekososyokültürel bir yapıya dönüştürmüştür (Ife & Tascon, 2008, s. 307).

Sosyal hizmetin tarihsel süreç içinde ve modern zamanlarda insan haklarıyla gelişime dayalı ilişkisi sosyal çalışmacıları insan haklarından ilham alan profesyoneller haline getirmiştir. Sosyal hizmetin sürdürülebilirliği, uygulanabilirliği, güçlendirilmesi bağlamında sosyal adaletin sağlanması ancak, insan haklarındaki gelişim ile mümkün hale gelmiştir. Aynı zamanda insan hakları ihlallerinin önlenmesi için bireysel, kurumsal ve yasal işlerlik de sosyal hizmet müdahaleleriyle oluşturulmuştur. Belirtilen düzeyde her iki alan tamamlayıcılık ve gelişim perspektifinde birbirlerini desteklemektedir (Ife, 2012, s. 201). Sosyal hizmetin multidisipliner bir bilim oluşu insan hakları alanına önemli bilgi birikiminin aktarılmasını da sağlamaktadır. Eklektik bilgiye sahip olan sosyal hizmet bilgisi, insan sorunlarının yönünün belirlenmesinde ve mesleki uygulamaların da bu yönde işlerlik kazandırılmasında önemli etkiye sahiptir. İnsan sorunlarının çeşitli düzeylerde ortaya çıkması, kompleks bir yapıda olması, mesleki müdahalelerin arka planında eklektik bilginin kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Oluşturulan her bir çözümün insan haklarının sınırlarının, içeriğinin belirlenmesine katkı sağlaması belirtilen süreçte gerçekleşmektedir. Hak mefhumunun içeriği bizzat sosyal hizmet müdahaleleriyle karşılıklı bulabilmektedir. İnsan hakları alanındaki her bir gelişme ise sosyal hizmet müdahalelerindeki, insanın dinamik yapısı itibarıyla, zorlukların üstesinden gelenebilmesi adına kolaylık sağlamaktadır.

Sosyal hizmet değerleri sosyal hizmetin insan haklarıyla olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Sosyal hizmetin kapsayıcı tanımı, uygulamaya dayalı bir meslek olduğunu, sosyal değişim, gelişim ve uyuma olan katkısını, insanların güçlenmesi ve özgürleşmesini destekleyen akademik bir disiplin olduğu vurgusunu ortaya çıkarır. Sosyal adalet, insan hakları ve

farklılıklara saygı, toplumsal sorumluluk sosyal hizmetin merkezinde yer alan temel değerlerdir (www.ifsw.org). İnsan hakları anlayışının gelişimi insanın yeniden sosyal inşasını oluşturmaya yönelik yapıların kurumsal gelişiminin bir yansıması olarak demokratik, sosyal hukuk devletinin oluşumuyla sağlanabilmiştir. İnsan haklarının bireysel haklardan sosyal ve toplumsal haklara doğru genişlemesinin altında yatan bu süreçte sosyal hizmet bilimsel ve mesleki rüştünü ispatlama zemini bulmuştur. İnsan haklarının sosyal ve toplumsal tabana yayılmasını sağlayan gelişmeler, insan hakları ihlallerinin önlenmesi amacıyla sosyal devletin etkili sosyal politika araçlarına sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Sosyal çalışma, sosyal sorunların çözülmesi bağlamında insan onur ve haysiyetinin korunmasına yönelik müdahaleleri içeren bir meslektir. Yapılan tanımlama sosyal çalışmacıları, insanın doğuştan getirmiş olduğu devredilemez bireysel haklarının, toplumun bir üyesi olması hasebiyle sahip olduğu sosyal hakların ve bireylerin karşılaştıkları çevresel olumsuzlukların giderilmesi bağlamında insan haklarının değişimi ve gelişimi düzeyinde oluşan ihlallerin önleyicisi olma görevini vermektedir. Bu görev insan hakları ile sosyal hizmet bilim ve mesleğinin temel ilişkisini belirlemektedir (Amaro & Bittencourt, 2019, s. 345).

4. GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma nitel bir desene sahiptir. Araştırmanın bu düzeyde yapılandırılmasının sebepleri arasında sosyal çalışmacıların insan haklarına yönelik anlam dünyalarını keşfetmek ve literatürde beliren kuşak hakları çerçevesinde yorumlanmasını sağlamaktır. Belirtilen bağlamda araştırma yorumlayıcı yaklaşım çerçevesinde yapılandırılmaktadır. Bu türden araştırmaların yapılış amaçları arasında gerçekliği yakalama çabası vardır. Belirtilen düzeyde sosyal çalışmacıların insan haklarına yönelik sorulan sorulara verecekleri cevaplar, hiçbir tesir altında kalmadan, var olanı olduğu gibi, anlık elde etme çabası taşımaktadır. Bu türden bir yönelim bilgi-uygulama arasındaki ilişkinin düzeyini belirlemesi açısından nitel araştırmaların nesnelliliğine katkı sağlamaktadır.

Araştırma, İstanbul'da bulunan farklı kurumların, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), yerel yönetimler, sosyal yardım ve sosyal hizmet birimlerinde görevli, sosyal çalışmacılara yönelik hazırlanmış, yarı yapılandırılmış görüşme formu kapsamında yapılmıştır. Araştırmada meslek elemanlarının görev yaptıkları kurumlar gizli tutulmaktadır. Görüşmeler için öncelikle farklı kurumlardan gerekli izinler alınarak, görevli 12 meslek elemanı tespit edilmiş, iletişim kanalları aracılığıyla irtibat sağlandıktan sonra, randevu alınarak, görüşmeler 18/05/2021 ile 17/06/2021 tarihleri arasında, meslek elemanının onam formunu imzalaması sonrasında yapılmıştır. Kurumların isimlerinin gizliliğinin yanı sıra

meslek elemanlarının kimlik bilgilerinin de gizliliği sağlanmıştır. Her bir meslek elemanına çeşitli kodlar ve numaralar verilerek, veriler tasnif edilmiştir. Görüşmeler esnasında ses kaydı yapılmış, daha sonra ses kayıtları metin haline getirilerek analize tabi tutulmuştur. Analiz sürecinde nitel araştırma bulgularının analizinde kullanılan, en çok tekrar eden kavramlar, tema oluşturma, araştırmacının mesleki deneyimlerinden yararlanması gibi tekniklerden yararlanılmıştır.

4.1. Araştırma Soruları

İnsan haklarının farklı düzeylerde belirmesi, bireylerin çeşitli düzeylerdeki gereksinimlerinin korunmasını gerektirir. Farklı gereksinimler farklı düzeylerdeki destek mekanizmalarının oluşturulmasını zorunlu hale getirir. Bu temel varsayımdan hareketle araştırmanın soruları oluşturulmuştur;

Yarı yapılandırılmış görüşme formu iki kısımdan oluşmaktadır. Formun birinci kısmında bireysel ve sosyal kimlik bilgilerini elde etmeye yönelik sorular bulunmaktadır. İnsan haklarının meslek elemanları tarafından anlamlandırılmasını belirlemeye yönelik sorular görüşme formunun ikinci kısmında yer almaktadır.

Görüşme formunun ilk kısmından elde edilen veriler arasında, sosyal çalışma görevlilerinin mesleki deneyim süreleri, mesleki eğitim düzeyi, mesleki eğitim türü, meslek içi eğitime katılma düzeyleri bulunmaktadır. Görüşme formunun ikinci kısmı ise meslek elemanlarının insan haklarına yükledikleri anlamı ortaya çıkarmaya yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Temel araştırma sorusu;

“Sosyal çalışmacıların insan hakları kavramına yükledikleri anlam nedir?”

Temel araştırma sorusu kapsamında sosyal çalışma görevlilerine;

“İnsan hakları nedir, nasıl tanımlarsınız?” Sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilecek cevap, sosyal çalışma görevlisinin insan haklarını anlamlandırma sürecine yönelik kavramsal düzeyin belirlenmesini sağlamaktadır.

“İnsan hakları kapsamında hangi haklar yer almalıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru kapsamında da sosyal çalışma görevlilerinin anlam dünyalarında insan hakkının

muhteviyatının hangi sınırlar içinde oluştuğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Soru ayrıca mesleki uygulamaların yönünü belirlemesi açısından da önemlidir.

“İnsan hakları sınıflandırmalarından biri olan “kuşak hakları” ile ilgili görüşleriniz nelerdir?” Sorusuyla da insan haklarının tarihsel gelişimine ve farklı düzeylerdeki insan haklarının neler olduğunun belirlenmesine yönelik farkındalık durumları belirlenmeye çalışılmaktadır.

“Mesleki uygulamalarınızda insan haklarının yeri nedir/nasıl yararlanıyorsunuz?” Sorusuyla, sosyal çalışma uygulamalarında sosyal çalışmacının sosyal bir problemi çözüme kavuştururken sosyal hizmet mesleğinin değer temelini oluşturan insan haklarının hangi düzeylerde kullanıldığını, farklı insan hakları ile sosyal hizmet uygulamaları arasında nasıl bir bağ kurulduğunu, dolayısıyla mesleki uygulamalarda insan hakları ile sosyal hizmet ilişkisinin nasıl anlamlandırıldığı belirlenmeye çalışılmaktadır.

Soruların her birine verilecek cevaplar insan hakları kavramının farklı yönlerinin, meslek elemanları tarafından, nasıl anlamlandırıldığını belirlemesi bakımından araştırma sorularının geçerliliğini desteklemektedir. Sorulardan elde edilecek bulguların kavram, çeşitlilik, gelişim ve ilişki temelinde anlam düzeylerinin nasıl belirlendiğini ortaya çıkarması bağlamında da geçerlilik desteklenmektedir. İnsan hakları kavramına yönelik derinlemesine görüşme ve bilgi elde etmenin amaçlanması kavrama ait anlamlandırma sürecinin temellerinin sağlamlaştırılması sebebiyledir. Belirtilen düzeyde sorulara verilen cevapların güvenilirliğinin artırılması sağlanmaktadır. Görüşmecilere sorulan her bir soru, bir önceki sorunun cevaplarının güvenilirliğini destekleyecek niteliktedir.

Araştırma sorularından elde edilen veriler sosyal çalışmacıların insan hakları kavramına yükledikleri anlamın belirlenmesinin yanı sıra insan haklarına yönelik literatüre hâkim olma düzeyleri hakkında da veri sağlamaktadır. Diğer yandan insan hakları evreninin sınırlarının meslek elemanları tarafından nasıl belirlendiği ile literatürde sınırları belirlenmiş, kuşak hakları tarafından tasnifi yapılan, insan hakları arasındaki benzerlik ve farklılıkların hangi yönde yoğunluk kazandığı belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu düzeyde sorulara verilen cevaplar birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşak haklara ait, çalışmanın literatür kısmında verilen bilgiler kapsamında, meslek elemanlarından elde edilen verilerden oluşturulacak temalar ile değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Diğer yandan sosyal hizmet ve insan hakları arasındaki ilişkinin anlamlandırılmasında mesleki uygulamaların yönü hakkında da veri elde edilmesi sağlanacaktır. Veriler insan hakları ve sosyal hizmet alanındaki gelişmelerin sosyal hizmet uygulamalarına yansımalarını ortaya koyması açısından da önemlidir.

5. BULGULAR

Araştırmanın bulgularına İstanbul'da hizmet vermekte olan vakıf, ilçe belediyesi, sosyal hizmet merkezleri gibi çeşitli sosyal hizmet faaliyetlerini yürüten sosyal kuruluşlarda görevli sosyal çalışma görevlileri ile yapılan mülakatlar sonucunda ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular iki kategoride tasnif edilmektedir. Sosyo-demografik bulgular ve fenomenolojik bulgulardır.

2.5. Sosyo-Demografik Bulgular

Sosyal Çalışma Görevlileri (SÇG)'nin yaş, cinsiyet, mesleki deneyim, İnsan hakları eğitimi alıp almadıklarına dair sorular yöneltilmiştir.

Tablo 1. Yaş, Cinsiyet, Mesleki Deneyim, İnsan Hakları Eğitimi

KOD	Yaş	Cinsiyet	Mesleki Deneyim	Çalıştığı Kurum	Görüşme Tarihi
SÇG1	26-30	Kadın	1-5	İlçe Belediyesi	17/06/2021
SCG2	26-30	Kadın	1-5	İlçe Belediyesi	17/06/2021
SÇG3	26-30	Kadın	1-5	İlçe Belediyesi	17/06/2021
SÇG4	36-45	Erkek	11+	İlçe Belediyesi	17/06/2021
SÇG5	36-45	Erkek	11+	İlçe Belediyesi	17/06/2021
SÇG6	36-45	Erkek	11+	İlçe Belediyesi	20/05/2021
SÇG7	26-30	Kadın	1-5	Vakıf	24/05/2021
SÇG8	31-35	Kadın	11+	Vakıf	24/05/2021
SÇG9	36-45	Kadın	6-10	Vakıf	22/05/2021
SÇG10	26-30	Kadın	1-5	Sosyal Hizmet Merkezi	02/06/2021
SÇG11	36-45	Erkek	6-10	Vakıf	18/05/2021
SÇG12	31-35	Erkek	6-10	Sosyal Hizmet Merkezi	08/06/2021

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan sosyal çalışma görevlilerinin yaş aralığı 26-30 yaş arasında 5 kişi, 31-35 yaş arasında 2 kişi, 36-45 yaş arasında 5 kişi bulunmaktadır. Araştırmaya katılanlardan 7'si kadın, 5'i erkektir. Kadınların 5'i 26-30, erkeklerin 4'ü 36-45 yaş aralığındadır. Kadın katılımcıların 5'i 1-5 yıl arası, 1'i 6-10 yıl, 1'i 11 ve üzeri mesleki deneyime sahiptir. Erkeklerin 3'ü 11 yıl ve üzeri, 2'si 6-10 yıl arası mesleki deneyime sahip olup, araştırmaya katılan erkeklerin kadınlara oranla mesleki deneyimleri daha fazladır. Araştırmaya katılan katılımcıların 6'sı ilçe belediyesinde, 4'ü SYDV'de, 2'si sosyal hizmet merkezinde görev yapmaktadır.

Tablo 2. Eğitim ve Kurum Bilgileri

KOD	Mesleki Formasyon		İHE'lerine katıldınız mı?
	Lisans	Yüksek Lisans	

SÇG1	Sosyoloji	X	Hayır
SÇG2	Sosyoloji	X	Hayır
SÇG3	Sosyal Hizmet	X	Hayır
SÇG4	Sosyoloji	X	Hayır
SÇG5	Sosyoloji	Sosyoloji	Hayır
SÇG6	Sosyoloji	X	Hayır
SÇG7	Psikoloji	X	Hayır
SÇG8	Sosyoloji	X	Hayır
SÇG9	Psikoloji	Klinik Psikoloji	Hayır
SÇG10	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	X	Hayır
SÇG11	Sosyoloji	Sosyal Hizmet	Hayır
SÇG12	Sosyoloji	X	Hayır

Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan katılımcıların 8'i sosyoloji, 2'si psikoloji, 1'i rehberlik ve psikolojik danışmanlık, 1'i sosyal hizmet mezunudur. Sosyoloji lisans mezunu olan bir katılımcı sosyoloji yüksek lisans, diğer sosyoloji mezunu olan bir katılımcı da sosyal hizmet yüksek lisans mezunudur. Psikoloji lisans mezunu olan bir katılımcı klinik psikoloji yüksek lisans mezunudur. Araştırmaya katılan sosyal çalışma görevlileri daha önce mesleklerini icra ederken insan hakları eğitimi almamıştır.

2.6. Mülakat Sorularından Elde Edilen Bulgular ve Değerlendirme

“İnsan hakları nedir, nasıl tanımlarsınız?”

SÇG'lerin insan haklarının ne olduğuna dair yöneltilen soruya verdikleri cevaplar içinde en çok eşitlik ve özgürlük temasının öne çıktığı görülmektedir. SÇG'lerden 8'i “eşitlik ve özgürlük”, 3'ü “temel haklar”, 1'i ise “saygı” kavramları çerçevesinde tanımlamıştır. Eşitlik ve özgürlük teması bağlamında öne çıkan cevaplardan bazıları belirtildiği gibidir;

SÇG1; “.....bireylerin, eşitliğine, özgürlüğüne müsaade eden koruyan haklardır”.

SÇG2; “Eşit ve özgür bir şekilde yaşaması için gereken haklardır”.

SÇG3; “İnsanların sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerdir. Temelinde insanların doğuştan getirdiği eşit ve özgür haklara sahip olması yatıyor”.

SÇG10; “İnsanın kendisine ait olan hakları, kendi özgürlüğünü yaşaması insan hakkıdır”.

SÇG12; “...insanların eşit haklara sahip olması olarak tanımlanabilir”.

Eşitlik ve özgürlük birinci kuşak haklar arasında yer alan temel haklardandır. Eşitlik ve özgürlüğün tema olarak insan haklarının tanımlanmasında ilk sırada yer alması bireyin diğer haklara erişebilmesinin olmazsa olmaz koşulu olarak tanımlanabilir. Eşitlik ve özgürlük

kavramları çerçevesinde yapılan insan hakları tanımlaması ile çalışmanın literatür kısmında Yıldırım ve Arslan (2019)'da belirtilen insan haklarının tanımıyla benzerlik göstermektedir.

“İnsan hakları kapsamında hangi haklar yer almalıdır?”

İnsan hakları kapsamında kuşak haklarına dâhil olan kavramlar seçilmiş ve tablolama şeklinde gösterilmiştir. Görüşmelerde öne çıkan anlatılar için metin analizi yapılmıştır.

Tablo 3: İnsan Haklarının Kapsamı

KOD	İnsan hakları kapsamında hangi haklar yer almalıdır?
SÇG1	İfade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği
SÇG2	Eğitim, yaşam, siyasi, barınma, eşitlik
SÇG3	Barınma, yaşam, eğitim, sosyal haklar
SÇG4	Yaşam, mal mülk edinme, eğitim, din ve inanç özgürlüğü
SÇG5	Konut, yaşam, seyahat, çalışma, evlenebilme
SÇG6	Yaşam, barınma, çalışma, mal mülk edinme, temel gıda, ifade özgürlüğü
SÇG7	Cevap vermedi
SÇG8	İfade özgürlüğü, çalışma, eğitim, seyahat
SÇG9	Yaşam, sağlık, barınma, eğitim
SÇG10	Çocuk hakları, kadın hakları
SÇG11	Dezavantajlı grup hakları, kadın hakları, çocuk hakları, yaşlılara yönelik haklar
SÇG12	Eşitlik, adalet.

Tablo 3'e göre sosyal çalışma görevlileri, insan hakları kapsamında olması gereken hakları, ifade özgürlüğü 3, özel hayatın gizliliği 1, eğitim 5, yaşam hakkı 6, siyasi haklar 1, barınma 5, eşitlik 2, sosyal haklar 1, mal-mülk edinme 2, din ve inanç özgürlüğü 1, seyahat 2, çalışma 3, evlenme 1, temel gıda 1, sağlık 1, çocuk hakları 2, kadın hakları 2, yaşlı hakları 1, adalet 1 kere tekrar etmiştir. SÇG'ler yaşam, eğitim ve barınma haklarını insan haklarının içeriğini oluşturan temel kavramlar olarak görmektedir.

Birinci soruda insan haklarının tanımı eşitlik teması altında oluşturulurken ikinci soru kapsamında, eşitlik sadece 2 katılımcı tarafından cevap olarak açıklanmıştır. Bu durum eşitlik ve özgürlük kavramlarının insan haklarının tanım ve anlamlandırılmasında çatı kavramlar olarak değerlendirildiği, bu çatı kavram altında yaşam, barınma ve eğitim haklarının erişilebilirliğinin sağlanacağı ve anlam kazanabileceği ortaya çıkmaktadır. SÇG'lerin insan hakları kapsamında belirtilen haklar ile Dağ (2016)'da insan haklarının kapsamında yer alan sağlık, eğitim, barınma, çalışma, gıda hakları arasında benzerlik bulunmaktadır. Diğer yandan SÇG'lerin yaşam, barınma ve eğitim haklarının insan haklarının temeli olarak görmeleri birincil düzeyde Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kapsamında, ikincil düzeyde ise güvenlik

ihtiyaçlarını karşılayan ve hayatın istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesinin olmazsa olmaz koşulu olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Eğitim kavramının ise tema olarak ön plana çıkması, modern toplumlarda bireyin statüsünü belirleyen bir etken olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum aynı zamanda değişim temelli sosyal hizmet uygulamalarının gerekliliği üzerinde SÇG’lerde oluşan bir bilincin varlığını da ortaya çıkarmaktadır.

“İnsan hakları sınıflandırmalarından biri olan kuşak hakları ile ilgili görüşleriniz nelerdir?”

Tablo 4: SÇG’lerin Kuşak Haklarına Yönelik Görüşleri

KOD	İnsan hakları sınıflandırmalarından biri olan kuşak hakları ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
SÇG1	Siyasi, kültürel, kişisel, seçme seçilme, ekonomik. Bilgim yok.
SÇG2	Temel haklar(eşitlik, özgürlük), ekonomik sosyal, kültürel, sosyal hizmet, sosyal yardım, sağlık, uzlaşma, işbirliği zemininde oluşturulan haklar(üçüncü kuşak), tüm insanlığı ilgilendiren haklar(ekosistem, insan üretimi, küresel ısınma,
SÇG3	Özgürlük, seçme, seçilme, eğitim, teknoloji
SÇG4	Bilgim yok, sınıflandırmaları tam olarak yapamıyorum. Haklar bütün olarak ele alınmalı.
SÇG5	Kadın, çocuk, engelli hakları, kuşaklararası çatışma
SÇG6	Bilgim yok, doğal yaşam hakkı, mülkiyet hakkı, barınma hakkı, çalışma hakkı, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, eğitim bilgi edinme, haberleşme hakkı, çocuk hakları, kadın hakları
SÇG7	Kuşaklararası çatışma
SÇG8	Çevre, yaşam hakkı, köleliğin yasaklanması, seçme seçilme hakkı
SÇG9	İlgisi olmayan cevap
SÇG10	Fikrim yok
SÇG11	Hayat hakkı, kişi dokunulmazlığı, düşünce ifade etme özgürlüğü, dinsel ibadet özgürlüğü
SÇG12	Fikrim yok.

Tablo 4’e göre SÇG1, SÇG4, SÇG6, SÇG10 ve SÇG12 fikrim yok cevabını vermiştir. Fikrim yok cevabını verenlerin ikisi hiçbir açıklama yapmamıştır. SÇG4’ün bütüncül değerlendirmesi insan haklarının tarihi gelişim süreciyle örtüşen açıklamalar ile benzerdir. Kuşak hakları, Turhan(2013)’de belirtildiği gibi birbirlerinin alternatifi değil, aksine tamamlayıcıdır. Belirli bir ihtiyacın doğması sonucunda bir önceki hakkın içeriğinin daha fazla gelişmesi bağlamında ortaya çıkan süreçte değerlendirilmesi gerekir.

SÇG 2; 1., 2., 3., 4. Kuşak haklarını içeren değerlendirmelerde bulunmuştur. Meslek elemanına göre;

“Reeli 4 kuşak. Birinci kuşak haklar temel haklar, eşitlik temelinde yapılandırılmış ve insanları özgürleştirmek için vardır. İkinci kuşak haklar daha sonra oluşan ekonomik daralma sonucu oluşan sorunların giderilmesi için verilen haklar olabilir. Sosyal, kültürel

yeni temel hakların oluşturulması olarak tanımlanabilir. Ekonomik özgürlükle beraber, sonradan edinebileceğimiz haklar.....ikinci kuşak haklar talep ettiğimiz haklar. İnsanlara sosyal yardım, sosyal hizmet, sağlık yardımları, üçüncü kuşak haklarda devlet ve bireylerin iş birliği, bireylerin talep ettiği haklardır. Daha çok iş birliği anlamında toplum iş birliği yapmalı, her hangi bir konuda uzlaşma zemini oluşturma sayılabilir. Yaşadığımız evrende şahsi olarak bazı hakların yaşanabilir, iyileştirilebilir olması. İnsanlığa fayda sağlayacak insanlığın yaşamını iyileştirecek haklardır. Dördüncü kuşak haklar tüm insanlığı ilgilendiren haklar. Dünyada değişen ekosistem, insan üretimi diyebileceğimiz, küresel ısınma, buzulların erimesi, biz buna çanak tutuyor muyuz, deodorantlarla vs. tutuyoruz. Tek bir şu hak diyemiyorum. Bireylerden çok tüm insanların geleceğini tehdit eden, beni ilgilendiren şey gelecek nesilleri de ilgilendiriyor. Covid var mı var, doğal veya laboratuvar ortamında üretildi diğer xyz kuşaklarını tehdit ediyor mu ediyor. Tüm insanlığı ilgilendiren haklar”.

Kuşak haklarını bütüncül olarak değerlendiren SÇG2 literatürde kuşak haklarında yer alan kavramlara değerlendirmelerinde yer vermiştir. Gedik (2020)’de belirttiği gibi bütüncül bir insan hakları sınıflandırmasının insan hakları ihlallerinin önlenmesinde en etkili araç olduğu SÇG2 tarafından da açıklanmıştır.

SÇG1 kuşak haklarını 1. ve 2. kuşak hakları, SÇG2; 1., 2., 3., 4., SÇG3 1., 2., 4., SÇG 5, 3. ve 4., SÇG6 1., 2., 3. kuşak hakları, SÇG7, 4. kuşak hakları, SÇG8, 1., 2., 4. kuşak hakları, SÇG11; 1. kuşak hakları, kuşak haklarına dahil ederek değerlendirmiştir.

Kuşak hakları tasnifinde SÇG’ler 6 kez 1. kuşak hakları, 5 kez 2. kuşak hakları, , 3 kez 3. kuşak hakları ve 2 kez 4. kuşak hakları ile ilgili kavramları belirtmişlerdir.

SÇG’lerin en fazla temel haklar kapsamında birinci kuşak hakları referans almaları, “kabul edilmiş” haklar olarak yasal düzlemde karşılık bulan haklar düzeyinde değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. İkinci, üçüncü ve dördüncü düzey haklarda ise “kanıksanmış” bir durum daha çok ön plana çıkmakta ve anlamsal olarak da sosyal çalışma görevlileri bu alanlarda ortaya çıkan eşitsizlik ve adaletsizliklerin varlığından dolayı hak mefhumu bağlamında yeterince değerlendirememektedirler. Hak temelinde yer alan ikinci ve üçüncü kuşak haklar düzeyinde dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalınması, gelir dağılımı adaletsizliği, neo-liberal ekonomi politikaları kanıksanmış durumun artmasına sebep olmaktadır. Belirtilen durumu Taşgın (2010)’da neo-liberal politikaların hâkim olduğu bir toplumda, sosyal hizmet mesleğinin insan haklarını koruyup geliştiremeyeceğini vurgulamaktadır. Bu durum diğer yandan meslek elemanlarının insan hakları bağlamında yaşanan güncel gelişmelerle ilgili süreçleri takip etmesi ve entelektüel bilgi birikimini

artırmasıyla ilgili kişisel bir durum da olabilmektedir. “Fikrim yok” cevabını veren meslek elemanları belirtilen değerlendirmenin kanıtı niteliğindedir.

“Mesleki uygulamalarınızda insan haklarının yeri nedir? Nasıl yararlanıyorsunuz?”

SÇG’lerin vermiş oldukları cevaplardan öne çıkan kavramlar arasında;

SÇG1; kendini ifade etme, saygı duyma, ekonomik, psikolojik destek, kurul değerlendirmesi, eşit davranmak, ayrımcılığı önlemek

SÇG2; eşit kaynak dağılımı, aracılık, sosyal yardım kanalı, iyileştirici

SÇG3; eşit davranma

SÇG4; eğitim, sağlık, barınma, can güvenliği, hayati, ihtiyaç giderici

SÇG5; yardım, kapasite ve nitelik artırma, ötekileştirmeden, eşitlik, ön yargısız bakmak

SÇG6; mahremiyete saygı, kişisel verileri koruma, kolluk kuvvetlerine bildirme, danışmanlık,

SÇG7; saygı duyma, anlama, dinleme, yargılamamak

SÇG8; iletişim kurma, mutluluk sağlama, bilgilendirme

SÇG9; erişim sağlama, eşitlik, adil

SÇG10; yardım sağlama

SÇG11; sorun çözücü, ihtiyaç giderici, özgürleştirici

SÇG12; eşitlik ve adalet yer almaktadır.

SÇG’ler insan haklarının mesleki uygulamalardaki yerini ve insan haklarından yararlanma düzeylerini, sosyal hizmet mesleğinin beceri ve değer temeliyle ilişkilendirerek anlamlandırmaya çalıştıkları görülmektedir.

Kavramlar arasında öne çıkan ve sıklıkla geçen tema, diğer sorulara verilen cevaplarla benzer şekilde “eşitlik” kavramıdır. 6 katılımcı sosyal çalışma uygulamalarında eşitlik kavramının önemini vurgulamaktadır. Eşitlik temasının altında adil, ayrımcılık ve ötekileştirme kavramları da dâhil edilebilir. Belirtilen kavramlarla birlikte çalışmanın genelinde eşitlik kavramı ana tema olarak belirmektedir.

İkinci olarak öne çıkan tema ise “iletişim” kavramıdır. SÇG’ler iletişim kavramını insan hakları temelinde, sosyal çalışma uygulamalarının sağlanmasında, kilit kavram olarak yer almaktadır. İletişim kavramı direkt olarak geçmese de iletişimin gerek öğeleri arasında yer

alan gerekse de iletişim ile ilişkilendirilebilecek kavramların cevap olarak verildiği görülmektedir.

İletişim ile ilgili olan kavramlar arasında, “kendini ifade etmelerini sağlama, saygı duyma, ön yargılı olmama, anlama, dinleme, yargılamama” yer almaktadır. Üçüncü olarak beliren tema ise “destek” kavramıdır. Destek kavramına dâhil olan kavramlar arasında, psikolojik, ekonomik, sosyal yardım, eğitim, sağlık, barınma, can güvenliğinin korunması, hayati destekler yer almaktadır. Sosyal desteğin yapılış amacının bir toplum içinde yaşayan bireylerin uğramış oldukları eşitsizliklerin en aza indirilmesi ve asgari yaşam standardını sağlamaya yönelik faaliyet olarak değerlendirilmesi eşitlik temasını destekleyen bir alt tema olarak anlamlı görülebilir. Çalışmanın bulgularını destekleyecek mahiyette alan yazında Yıldırım ve Arslan (2019) ve Seyitoğlu (2016)’da yapmış oldukları çalışmalarla sosyal hizmet uygulamalarında sosyal çalışmacıların eşitlik, özgürlük ve imkân sağlayıcı görevlerini yerine getirmekle insan hakları ihlallerinin önüne geçtiklerini ortaya koymaktadırlar. Hatipoğlu ve Özateş (2020)’de sosyal hizmet mesleği ile insan haklarının sosyal adalet noktasında kesiştiğini, bunun sağlanabilmesi için de sosyal hizmet mesleğinde insan hakları odaklı iletişim dilinin inşasının önemli olduğunu belirtmektedir. Zengin ve Altındağ (2016)’da ihtiyaç odaklı, koruyucu, geliştirici, destekleyici ve ihlalleri önleyici sosyal hizmet uygulamalarının insan hakları ihlallerini önleyebileceği belirtilmektedir.

Mesleki deneyim çerçevesinde yapılan açıklamalar, literatürden elde edilen sosyal hizmet mesleği ile insan hakları arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar ve çalışmadan elde edilen bulgular birbirini destekler mahiyettedir.

SONUÇ

İnsan haklarının dinamik bir yapıya sahip olması sosyal hizmet örgütlerinin öğrenen organizasyon olmalarını elzem hale getirmektedir. SÇG’ler ile yapılan görüşmelerde, İnsan haklarına yönelik eğitim aldınız mı? Sorusuna katılımcıların hepsi “Hayır” cevabını vermişlerdir. Verilen cevabın bu yönde olması insan hakları alanında yeni gelişmelerin takip edilmemesine ve ihlallerin önlenmesinde yetersiz kalınmasına sebep olmaktadır. Eşitlik kavramının insan haklarının tanımlanmasında temel açıklayıcı olarak görülmesi, kavramın SÇG’ler tarafından içselleştirildiğini ortaya koyarken, ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşak haklara ait kavramların daha az sıklıkla yer alması, kavramların yasal zeminde karşılık bulmalarına rağmen, uygulanabilirliği düzeyinde SÇG’lerin güven düzeylerinin sınırlı

olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum sosyal destek mekanizmalarının insan hakları alanındaki gelişmelerle içerik değiştirmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır. İnsan haklarının sınırlarını açıklamada hâkim olan eşitlik kavramı, siyasal, toplumsal, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin mesleki düzeye yansıtılması bağlamında yetersiz kalmaktadır.

İnsan haklarına yüklenen anlamın tarihsel süreç içinde farklı tanımlamalar içermesi, insan hakları alanında yeni insan haklarının ortaya çıkması ile açıklanabilir. SÇG'lerin ise insan haklarına yönelik tanımlamalarında farklılıkların ortaya çıkması bilinç düzeyleriyle açıklanabilecek bir durumdur. Sosyal hizmet bilimi ile insan hakları arasındaki ayrılmaz bütünlük, sosyoloji, sosyal hizmet ve psikoloji gibi sosyal çalışma alanlarında görev yapan, yapacak olan meslek elemanlarının insan hakları alanında görmüş oldukları eğitim müfredatlarının insan hakları alanlarında beliren yeni gelişmeleri kapsayacak düzeyde yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Üçüncü ve dördüncü kuşak hakları arasında yer alan planlı kalkınma, sağlıklı çevrelerin oluşturulması, doğal kaynaklara erişim, iletişim kaynaklarına erişim, yaşanılabilir alanların oluşturulması, makro sosyal hizmet uygulamaları kapsamında değerlendirilebilecek ekolojik temelli sosyal hizmet uygulamalarını zorunlu hale getirmektedir. Sosyal çalışma görevlilerinin özellikle yerine getirmesi gereken temel görevi insanların yaşam kalitelerini artırmaktır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için yaşam alanlarının oluşturulmasına katkı sağlayacak çevresel düzenlemelerin insan yapısına uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle günümüzde insan hakları ihlallerinin sosyal çalışma mesleği kapsamında önlenmesi, SÇG'lerin temel insan haklarının yanında, üçüncü ve dördüncü kuşak hakları da kapsayacak, bütüncül anlayışı salık veren, topyekûn kalkınmanın odağında olan, bir hizmet modelinde gelişime açık bir anlayışla görev yapabilmeleriyle mümkündür. Belirtilen açıklama mümkün hale geldiği zaman eşitlik kavramı temelinde anlamlandırılan insan haklarının bütün insanlar için erişilebilir, uygulanabilir bir nitelik kazanacağı açıktır. Kuçuradi (2018)'de insan haklarını “insan olanaklarının gerçekleştirilmesi için gerekli koşulları talep eden ilkeler” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım mevcut şartlarda insan haklarının yeniden konumlandırılması ve ihlallerinin de günümüz koşullarına uygun hizmet örgütlenmeleriyle önlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Varlığını insan haklarının korunmasında bulan sosyal hizmet bilim ve mesleği, gelişimini de insan haklarında ortaya çıkan gelişmelerin takibi bağlamında yeni insan hakları ihlallerinin önlenmesiyle sağlayacaktır. Bu tespit sosyal çalışmacıların nicelikten daha çok nitelik olarak kazanımlar sağlamasıyla mümkündür.

KAYNAKÇA

- Afşar, B.(2019). *İnsan hakları bağlamında yoksul kesimlerin sağlık hakkına erişimi*, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Pegem Akademi
- Bittencourt, M.B., Amaro, M.I. (2019). Social work, human rights and conceptions of human dignity: The case of social workers in Lisbon, *Portuguese Journal of Social Science*, Volume 18, Number 3.
- Boyar, O., Kama Işık, S. (2019). Dördüncü kuşak haklar ve bilişim teknolojilerinin doğuşunda mahremiyet mahremiyetli bir bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25 (2), 602-623. DOI: 10.33433/maruhad.667577
- Clarke, R, Timberlake, L. (1982). *Stockholm plus ten: promises, promises?: the decade since the 1972 un environment conference*. Earthscan.
- Cornescu, V.A. (2009). *The generations of human's rights*. Days of law: The conference proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University.
- Dağ, N. (2016). *Sığınmacıların yaşadığı sorunların insan hakları boyutunda değerlendirilmesi: kobani'den gelen sığınmacılar örneği*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Gedik, M. (2020). Endüstriyel sosyal hizmetin insan hakları yaklaşımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 13 Sayı: 71.
- Gül, C. (2010). Klonlama ve kök hücre çalışmaları karşısında insan onurunun korunması hakkı. *"e-akademi" Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*. Sayı:101.
- <http://derecho.isipedia.com/optativas/derechos-humanos/18-los-derechos-humanos-de-solidaridad>
- http://lib.oup.com.au/he/sociology/samples/hawkins_globalstructures_sample.pdf. Erişim tarihi: 02.01.2021
- <http://www.aykultopcu.com/habervemakele-184-hukuk-sisteminde-temel-insan-haklari-ve-gelinen-son-asama-dorduncu-kusak-haklar-ve-bunlari-talep-hakki>. Erişim tarihi:23.01.2021
- <https://en.unesco.org/themes/ethics-science-and-technology/human-genome-and-human-rights>. Erişim tarihi:24.01.2021
- https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Conference_on_the_Human_Environment#cite_note-:1-7

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf>

<https://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/rights-group/>

<https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>. Erişim tarihi: 01.01.2021

<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>. Erişim tarihi:07.02.2021.

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>

https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

<https://www.scribd.com/document/393857346/Cornescu-Adrian-Vasile-doc#download>

Ife, J. (2008). *Human rights and socialwork: Towardsrights-basedpractice*. Cambridge Universitypress

Ife, J. (2012). *Human rights and social work: Towards rights-based practice*. Cambridge University Press

Kabaoğlu, İ. (1993). *Özgürlükler hukuku*. Afa Yayınları

Kaya, M.(2018). *Suriyeli sığınmacıların temel insan haklarına erişimi: İstanbul fatih örneği*, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kızılçelik, S., Erjem, Y. (1992). *Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü*. Göksu Matbaası

Kuçuradi, İ. (Yay. Haz.) (2018). *İnsan haklarının felsefi temelleri*. Türkiye Felsefe Kurumu

Lefebvre, G. (1947). *The coming of the french revolution*. Princeton University Press

Libal, K. ve Harding, S. (2015). *Human rights-based community practice in the united states*. Springer.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50 (4): 370-396.

Öngen Köse, Ç. & Hatiboğlu Kısacık, B. & Özateş Gelmez, Ö. (2020). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki iletişimlerinde insan hakları dilinin inşası: Bir metafor araştırması. *Kültür ve İletişim*, 23 (45), 87-117. DOI: 10.18691/kulturveiletisim.710112

Özyurt, M.S., Dayıoğlu, H., Solak, C.N. (2005). Gen teknolojileri ve insan hayatına etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8.

Rivero, J. (1978). Sur le droit au développement, UNESCO, UN Doc. 55-78/Conf./630/Supp.2.

Sarani MR. & Sadeghi SH. & Ravandeh H. (2017). The concept of “right” and its three generations. *Int J Sci Stud*; 5 (4): 37-41.

Seğitoğlu, M. (2016). *İnsan hakları perspektifinden çocuk refahı alanındaki sosyal hizmet uygulamalarında değerlendirme sorunu*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Sulhan, F. (2011). *Türkiye’de insan hakları bağlamında değişen sosyal hizmet algısı*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Tascón, S. & Ife, J. (2008). Human rights and critical whiteness: Whose humanity?, *The International Journal of Human Rights*, 12, 3: 307-327.
- Taşgın, N. (2010). *Refah devleti ve insan hakları açısından yoksulluk ve sosyal dışlanma*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Turhan, A. (2013). İnsan hakkı kuşakları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4 Sayı:2.
- Yıldırım, B. ve Aslan, H. (2019). İnsan hakları ve sosyal hizmet: Ortak bir kader mümkün mü? nasıl bir ilişki, ne çeşit bir etkileşim?. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 643-664
- Zengin, O, Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27 (1), 179-190.